

Zagorka Munižaba,
advokat u Novom Sadu

**NAKNADA ZA KAŠNJENJE
U ISPUNJENJU NOVČANIH OBAVEZA
Prema Zakonu o rokovima izmirenja novčanih obaveza
u komercijalnim transakcijama ***

SAŽETAK: Dužnička docnja (*mora debitoris*) je pravni institut poznat u rimskom pravu. Sankcionisanje dužnika u slučaju docnje sa plaćanjem dospelih novčanih obaveza je u celom periodu rimskog prava bio interes (kamata) sa visokim kamatnim stopama. Zakon o obligacionim odnosima precizno definiše docnju dužnika. Uslovi poslovanja u privredi našeg društva u kome su brojni subjekti insolventni, nametnuli su oročavanje izmirenja novčanih obaveza, Posebnim Zakonom i sankcionisanje padanja u docnju plaćanjem posebne naknade za kašnjenje u ispunjenju novčane obaveze koja predstavlja potpuno novi pravni institut u našem pravu. Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama izaziva dileme u primeni i zato je tema ovog rada sa posebnim osvrtom na Pravni stav Vrhovnog kasacionog suda zauzet po zahtevu za rešavanje spornog pravnog pitanja.

Ključne reči: novčane obaveze, komercijalne transakcije, dužnička docnja, Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama, naknada za kašnjenje u ispunjenju novčanih obaveza

* Rad primljen: 4. 5. 2014. godine.

UVODNA RAZMATRANJA

Novčane obaveze u komercijalnim transakcijama predstavljaju ekvivalentno davanje za isporučenu robu, odnosno pružene usluge. Poverilac je obavezan po zakonu da ispostavi fakturu i dostavi je dužniku. Fakturu obavezno prati otpremnica potpisana od strane kupca, odnosno primaoca usluge (u daljem tekstu dužnika). Faktura je osnov za plaćanje dužnikove obaveze i u njoj naznačena valuta plaćanja obavezuje dužnika. Rok plaćanja slobodno ugovaraju ugovorne strane jer se radi o dispozitivnoj normi ZOO. **Međutim, kada ugovoreni rok istekne, poverilac ex lege stiče pravo na utuženje i pravo da zahteva isplatu zakonske zatezne kamate za period docnje.** U privrednom sistemu Republike Srbije plaćanje novčanih obaveza je neuredno i rokovi plaćanja se, neretko, prekoračuju po nekoliko meseci i duže. Kako stimulirati dužnika na plaćanje u roku i istovremeno zaštititi poverioca od insolventnih dužnika pitanja su koja je nametnula komercijalna praksa. Otuda se pojavila inicijativa u Skupštini Srbije za donošenje specijalnog **Zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama. Zakon je objavljen u Službenom glasniku RS br. 182/2012 17. 12. 2012., na snazi je od 25. 12. 2012. godine, a primenjuje se (bar je tako proklamovano) od 31. 03. 2013. godine. Primenjuje se na ugovorne obaveze u komercijalnim transakcijama koji su zaključeni od 31. 03. 2013. i na komercijalne transakcije čija realizacija nije započela do 31. 03. 2013. godine, a koje potiču iz ugovornog odnosa zaključenog pre 31. 03. 2013. godine. Primena ovog Zakona u praksi izaziva sporna pravna pitanja.**

MATERIJALNOPRAVNI ASPEKT ROKOVA IZMIRENJA NOVČANIH OBAVEZA I OBAVEZE NA PLAĆANJE POSEBNE NAKNADE ZA KAŠNJENJE U ISPUNJAVANJU NOVČANE OBAVEZE

Zakon o obligacionim odnosima je sistemski zakon za uređenje obligacionih odnosa, pa tako i rokova plaćanju novčanih obaveza. Međutim, odredbe ZOO imaju dispozitivni karakter tako da ugovorne strane same, koristeći svoje zakonsko pravo, određuju rokove plaćanja. Međutim, i kada norme jednog zakona nisu kogentne postoje u tekstu zakona ograničenja koje koriguju postupanje ugovornih strana – privrednih subjekata, kako bi se sprečilo zloupotrebno i nesavesno postupanje (protivno ustavu, moralu, dobrim poslovnim običajima). Pravilo istovremenog ispunjenja obaveza ugovornih strana propisano je *explicito* u odredbi čl. 122. ZOO. Ovo zakonsko pravilo u praksi gotovo da nije pri-

sutno. Uvek jedna ugovorna strana mora da bude prva u ispunjenju obaveze. Po pravilu je to prodavac robe, odnosno izvršilac usluge koji kupcu, odnosno korisniku usluga ostavlja rok za plaćanje. Ovaj rok dužne su poštovati obe ugovorne strane. Dakle, poverilac ne može zahtevatu isplatu pre dospelosti novčane obaveza na plaćanje a, sa druge strane, dužnik je obavezan izvršiti plaćanje u roku koji je prihvatio. Oduvek, a posebno u poslednje vreme kada je insolventnost privrednih subjekata često prisutna, postavljalo se pitanje kako zaštititi saveznu ugovornu stranu od nesavesne. Ustanovljena je zakonska zatezna kamata u odredbi čl. 277. ZOO, st. 1, koji glasi:

„Dužnik koji zadocni sa ispunjenjem novčane obaveze *duguje, pored glavnice, i zateznu kamatu po stopi utvrđenoj saveznim zakonom.*“

Jasno je da je isplata zakonske zatezne kamate za period docnje sa plaćanjem obaveza dužnika i predstavlja svojevrsnu sankciju za njegovo nesavesno postupanje, a istovremeno predstavlja zakonsko subjektivno pravo poverioca koji ovu kamatu ima pravo da zahteva po samom zakonu. Zakon o visini stope zatezne kamate propisuje visinu kamatne stope. Metodologija obračuna kamate je u dužem periodu bila sporna sve dok Ustavni sud nije na sednici od 12. jula 2012. godine doneo sledeću:

„ODLUKU:

1. Utvrđuje se da odredba čl. 3. st. 1. Zakona o visini stope zatezne kamate (*Službeni list SRJ*, br. 9/01), u delu koji glasi: „primenom konformne metode“, nije u saglasnosti sa Ustavom.

2. Odbacuje se inicijativa za ocenu ustavnosti Zakona o visini stope zatezne kamate (*Službeni list SFRJ*, br. 57/89) i Zakona o visini stope zatezne kamate (*Službeni list SRJ*, br. 32/93).”

Sud je zauzeo stav da se ima obračunavati po prostom proporcionalnom metodi, a ne po konformnom (uz pripisivanje kamate glavnici), koji je dugo bio u primeni. Ovakav stav Ustavnog suda pogoduje dužniku, jer je kamata obračunata prostom metodom niža. Ovo pitanje zahtevalo bi posebnu pažnju i ovde nije predmet detaljne razrade.

Kamata (interes) kao kazna za dužnika u docnji postoji od rimskog prava do danas. ZOO dalje u odredbi čl. 313. propisuje **način uračunavanja** kamate i troškova. Ovaj član zakona glasi:

„Ako dužnik pored glavnice *duguje i kamatu i troškove, uračunavanje se vrši tako što se prvo otplaćuju troškovi, zatim kamate i najzad glavnica.*“

U praksi i ovaj član ima svoju punu primenu tek u postupku prinudnog izvršenja gde NBS, Odeljenje za prinudnu naplatu, sprovodi prinudnu naplatu sa računa dužnika. Kada dužnik dobrovoljno plati glavni dug, tada poverilac obračunava kamatu za period docnje i utužuje je kao samostalno potraživanje sa pravom na tzv. procesnu kamatu od dana podnošenja predloga sudu koja kamata se obračunava po Zakonu o visini stope zatezne kamate. Dakle, poverilac je prvo naplatio glavni dug, pa kamatu, pa troškove. ZOO definiše precizno i momenat kada dužnik dolazi u docnju u odredbi čl. 324, st. 1, koji glasi:

„Dužnik dolazi u docnju kad ne ispuni obavezu u roku određenom za ispunjenje.“

Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama ima za cilj „sprečavanje neizmirenja novčanih obaveza u roku“ (čl. 1, st. 1. Zakona). Ovaj specijalni zakon propisuje najduži dozvoljen rok plaćanja u komercijalnim transakcijama koji **rok iznosi 60 dana. U odredbi čl. 3. stoji:**

„Ugovorom između privrednih subjekata ne može se predvideti rok za izmirenje novčanih obaveza duži od 60 dana.“

Duži rok plaćanja se zabranjuje. **U pitanju je kogentna odredba zakona** koju privredni subjekti kao ugovorne strane ne mogu menjati.

Kogentnu odredbu mora da prati adekvatna sankcija za subjekat koji je ne poštuje. U konkretnom slučaju Zakon je u odredbi čl. 5, st. 1. propisao konkretnu sankciju za dužnika, kako sledi:

„Poverilac ima pravo da od dužnika zahteva naknadu za kašnjenje u ispunjavanju novčane obaveze u iznosu od 20.000,00 dinara, za slučaj da novčana obaveza nije izmirena u rokovima utvrđenim odredbama čl. 3. i 4. ovog zakona.“ Predmet ovog rada su privredni subjekti tako da je relevantna samo odredba čl. 3).

Postavlja se pitanje pod koju pravnu kategoriju podvesti pomenutu „naknadu“?

Sa jedne strane naknada predstavlja sankciju nesavesnom dužniku, a sa druge strane imovinsko pravo poverioca. Međutim, istovremeno predstavlja i svojevrsni trošak sudskog izvršnog postupka.

**PROCESNO-PRAVNI ASPEKT ROKOVA IZMIRENJA
NOVČANIH OBAVEZA I OBAVEZE NA PLAĆANJE POSEBNE
NAKNADE ZA KAŠNENJE U ISPUNJAVANJU NOVČANE
OBAVEZE SA PRAVNIM STAVOM VRHOVNOG KASACIONOG SUDA
SPP 34713 od 13. 05. 2014. godine**

Naknada za kašnjenje u ispunjenju novčanih obaveza naplaćuje se u sudskom izvršnom postupku prema Zakonu o izvršenju i obezbeđenju (*Službeni glasnik RS* 31/2011) odredba st. 3. čl. 10. Zakona glasi:

„Izvršni poverilac u predlogu za izvršenje ima pravo da zahteva naknadu za kašnjenje u ispunjenju novčane obaveze u iznosu propisanom čl. 5. ovog Zakona.”

Citirana zakonska odredba je eksplicitna, ali to nikako ne znači da ne izaziva nedoumice u sudskoj praksi. Šta je osnov naplate ove naknade? Mišljenja sam da je to očigledno sam zakon, ali različita tumačenja su uvek moguća.

Privredni sud u Kragujevcu je pokrenuo pred Vrhovnim kasacionim sudom postupak radi rešavanja spornog pravnog pitanja saglasno odredbi čl. 180. i 181. ZPP (*Službeni glasnik RS* 72/2011) a u vezi sa čl. 12. Zakona o izvršenju i obezbeđenju. Postupajući izvršni sudija je odbacio predlog za izvršenje u pogledu naknade sa obrazloženjem da za naplatu ove naknade „ne postoji osnov za određivanje izvršenja u vidu izvršne ili verodostojne isprave saglasno odredbama čl. 13, odnosno 18. ZIO.“ Izvršni sudija kao i IPV veće su postupili po načelu formalizma jer predmetna naknada ne predstavlja „izvršnu ispravu određenu zakonom“ shodno odredbi čl. 13, st. 1, t. 7. ZIO. Takođe ne predstavlja ni verodostojnu ispravu shodno odredbi čl. 18. ZIO. Izvršni sudija je ZIO tumačio restriktivno na štetu poverioca s jedne strane, a s druge strane je postupio krajnje oprezno jer je u pitanju potpuno novi pravni institut. Po mom mišljenju predmetna naknada se smatra delom troškova izvršenja isto tako kao što se *ex lege* po Zakonu o sudskim taksama dosuđuju poveriocu sudske takse na predlog i rešenje, postoji osnov da se dosudi i naknada po specijalnom Zakonu određena u fiksnom iznosu. Razlika je jedino u tome što sud za plaćanje sudskih taksi izdaje naloge poveriocu i one predstavljaju stvarni trošak koji se kasnije refundira od dužnika, a naknada je samo dužnikova obaveza, kao sankcija, precizirana specijalnim zakonom.

Vrhovni kasacioni sud na sednici svog građanskog odeljenja održanoj 13. 05. 2014. godine, rešavajući sporno pravno pitanje SPP 34/13, zauzeo je sledeći:

Pravni stav

„Izvršni poverilac u predlogu za izvršenje neizmirene novčane obaveze u roku ima pravo da zahteva i naknadu za kašnjenje u ispunjavanju

novčanih obaveza u visini od 20.000,00 dinara prema Zakonu o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama bez prilaganja posebne izvršne ili verodostojne isprave u vezi sa obavezom dužnika za isplatu ove nakande.“

Zakonski osnov za ovakav pravni stav Vrhovni kasacioni sud nalazi u odredbi čl. 12. ZIO i to onog njegovog dela koji, pored određivanja izvršenja na osnovu izvršne i verodostojne isprave, sadrži i jedno ograničenje odnosn izuzetak: „ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.“

Nesumnjivo je Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama upravo poseban zakon koji određuje drukčije nego ZIO.

Poverilac ima pravo da zahteva naknadu *ex lege* i nije mu potrebna ni posebna izvršna isprava iz čl. 13, niti pak posebna verodostojna isprava iz čl. 18. ZIO.

ZAKLJUČAK

U sudskoj praksi je „kragujevačkih slučaj“ jedan od retkih gde je poverilac zahtevao naknadu po posebnom zakonu. Sledeći Stav Vrhovnog kasacionog suda, poverioci će se „osmeliti“ da ovu nakandu potražuju u sudskom izvršnom postupku bez bojazni da će im sud zahtev odbaciti.

Potrebno je, kao kod svakog novog pravnog instituta, da prođe vreme i da se novi institut inkorporira u pravni sistem. Pored toga, neophodna je stroga finansijska disciplina u komercijalnim transakcijama nadzirana od resornog Ministarstva za finansije, jer je to način da se ostvari cilj Zakona i novčane obaveze plaćaju u roku. Stav Vrhovnog kasacionog suda od nemerljivog je značaja, jer će omogućiti primenu zakona u cilju u kome je i donet.

LITERATURA

Odluka Ustavnog suda br. 1921. od 12. 07. 2012. godine.

Pravni stav Vrhovnog kasacionog suda br. SPP 34/13 od 13. 05. 2014. godine.

Zakon o obligacionim odnosima (*Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i *Službeni list SRJ*, br. 31/93).

Zakon o visini stope zatezne kamate (*Službeni glasnik RS* 09/01).

Zakon o izvršenju i obezbeđenju (*Službeni glasnik RS* 31/11).

Zakon o parničnom postupku (*Službeni glasnik RS* 125/04).

Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u komercijalnim transakcijama (*Službeni glasnik RS* br. 182712).

**THE COMPENSATION FOR DEFAULT
IN PERFORMANCE OF MONETARY OBLIGATIONS**
**Based on the Law on deadlines for performance
of monetary obligations in commercial transactions**

Zagorka Munižaba,
attorney at law Novi Sad

S u m m a r y

Debtor's default (*mora debitoris*) is the legal concept recognized in the Roman law. The interest with high interest rate was the penalty for the debtor in default with the payment of due monetary obligations. The Serbian Law on Contracts precisely defines debtor's default. The business terms in our commerce in which many entities are insolvent imposed term for performance of monetary obligations by the Special Law and penalty for the default in the form of special compensation for late payment of monetary obligation, which represents the new concept in our law. The Law on deadlines for performance of monetary obligations in commercial transactions brought dilemma in its application and thus it is the topic of this paper with the special emphasis on the Legal interpretation of the Supreme Court made at the request for solving disputed legal issue.

Keywords: monetary obligations, commercial transactions, debtor's default, Law on deadlines for performance of monetary obligations in commercial transactions, compensation for default in performance of monetary obligations